

A
F
R
I
K
A

KATONÁK, HAJÓSOK, KALANDOROK,
BŐRÜKBE NEM FÉRŐ VILÁGUTAZÓK,
TITKOS DIPLOMÁCIAI UTAT VÁLLALÓ
ARISZTOKRATÁK, FELFEDEZŐK,
VADÁSZOK ÉS TUDÓSOK. ŐK VOLTAK
AZ ELSŐ AFRIKÁBA ELJUTÓ HONFI-
TÁRSAINK. A LEGÉRDEKESEBBEKRŐL
SZÓL EZ AZ ÖSSZEÁLLÍTÁS.

Merre jártak magyarok Afrikában?

A National Geographic Magyarországnak is volt „expedíciója” Afrikában. Fotósunk, Gárdi Balázs 2003-ban talán a legkalandosabb életű magyar utazó, Benyovszky Móric nyomdokában utazta be Madagaszkár északkeleti részét.

ÍRTA BALOGH TAMÁS

FEKETE MAGYAROK (16. SZÁZAD)

A Magyarok Világszövetségének egyik rendezvényén általános meglepetést keltett egy ébenfekete bőrű szudáni fiatalember, aki törzse képviselőjében magyarként mutatkozott be. Elmondta, hogy az ővéi, a magyarok – így hívják őket a hazájában – ősei a 16. században, az Oszmán Birodalom fennállása alatt érkeztek Magyarországról Szudán földjére, akkor, amikor I. Szelim szultán Egyiptomra támadt. Ők valószínűleg azoknak az oszmán seregbe besorozott magyaroknak a leszármazottai, akik Nubiában telepedtek le, ahol is az évszázadokon keresztül

évet hajókon töltötte: Kubától Madagaszkáron át Szumátráig bejárta a világot, volt matróz osztrák postahajón, kormányos spanyol rabszolga-csempész-hajón, altiszt francia hadihajón.

Félbehagyott tengerésztszti tanulmányait Havannában fejezte be, végül spanyol szolgálatba lépett. Akkor történt, hogy „La Plata Köztársaság” – vagyis Argentína – államelnöke jól képzett tengerésztszteket keresett az Uruguayjal kiobbant háborújához. Magyarat egy Brazíliában élő hajdani évfolyamtársa Argentínába hívta. Az ő támogatásával sikerült elnyernie az argentin állampolgárságot és a hadnagyi ran-

A tiltott rabszolga-kereskedelmet folytatók azt hitték

tartó fokozatos alkalmazkodás és keveredés révén mára igazi negroid emberré váltak. Létezésükről először Almásy László tudósított az *Autóval Szudánba – Első autó-utazás a Nílus mentén* című, 1928-ban megjelent könyvében.

MAGYAR ROBINSON (1772)

A felvilágosodás korának nagy óceáni utazásai-ból a Habsburg Birodalom is kivette a részét. Az osztrák örökösödési háborúban megszerzett németalföldi területeken Osztrák Kelet-indiai Társaság alakult, s az az uralkodó megbízásából hajókat indított Afrika és India felé, hogy ott kezdetben csak kereskedelmi lerakatokat (faktóriákat), később pedig erődöket (esetleg gyarmatokat) alapítsanak.

Sok angol, skót és francia tengerész próbált szerencsét a Habsburgoknál, s olykor magyar tengerészek váltották őket. Így került az addig diplomáciai pályára készülő, pozsonyi Jetting Károly is a londoni követségre. Ott hamarosan angol szolgálatba lépett. Afrikába indulván 1772-ben hajótörést szenvedett a Kanári-szigetek közelében, amikor hajóját arab kalózok támadták meg. A partra vergődő Jetting kilenc hónapot töltött egyedül egy lakatlan szigeten.

ANGOLAI MENYASSZONY (1848–1864)

Magyar László huszonnégy éves volt, amikor 1842-ben beiratkozott az akkor megnyílt fumei Tengerészeti Akadémiára. A következő három

got. A dicsőségért azonban kis híján az életével fizetett: az argentin hadiflotta az egyesített uruguayi–angol–francia hajóhaddal szemben alulmaradt, s a fogságba esett magyar tisztet halálra ítélték. A siralomházból hozta vissza őt egy francia hajóparancsnoknak a vallomása, aki Magyar ártatlanságát hangoztatta.

Kikötői pletykákból tudta, hogy egy „Fekete Fenség” európai tengerésztszteket keres a flottillájához. Ezt hallva 1847-ben útnak indult Afrika felé. Trudodati Dalaber Almanzor, a kalabári törzsek főnöke szívesen fogadta, és az Alsó-Kongó vidékének kutatására is rábeszélte, sőt pénzzel, felszereléssel és az úton kötelező ajándékokkal is ellátta. A Fekete Fenség támogatásával a Kongó völgyében eljutott egészen a Yellala (Fároszongo)-vízesésig. Addig nem ismert teljességgel írta le az ott élő népek életmódját, gazdaságát, szokásait, az őslakók társadalmi intézményeit és a vidék természeti kincseit. Bemutatta, hogy a bennszülött törzsek életében évszázadok alatt milyen kitörölhetetlen nyomot hagyott a rabszolgavadászat, a rabszolga-kereskedelem. A tiltott rabszolga-kereskedelmet folytatók azt hitték róla, hogy kém, aki a vesztükre tör; ezért elrabolták, és fogságából csak azért menekült meg, mert egy volt argentin bajtársa fölismerte.

Hasonló kalandokban bőven volt része azután is, hogy Trudodati Dalaber Almanzor a kedvezőbb éghajlatú déli vidékekre, Benguela

környékére küldte. Magyar azonban nem sokáig maradt egy helyben: 1849-ben karavánnal indult Afrika belsejébe, a Bihéi Királyságba. Ott ő volt az első fehér ember. Természetes toleranciával közeledett a bennszülöttekhez, s azok ezt bizalommal viszonozták. Tolmácsának szülei a fiukká fogadták, Kajáia Kaiángula – Bihé uralkodója – pedig feleségül ajánlotta neki a leányát, Ina-Kullu-Ozoro hercegnőt. Az uralkodó nagyon büszke volt a fehér emberre, hiszen az emelte a tekintélyét a többi törzsfő szemében. Mindenképpen maradásra akarta bírni hát az utazót.

Magyar nem örült ennek a frigynek. El nem utasíthatta, viszont félt attól, hogy ha elfogadja, akkor a királyi családból való asszonyért csaknem egész árúkézletét ajándékba kell adnia. Aggódott, hogy mindkét megoldás véget vet a

róla, hogy kém, aki a vesztükre tör, ezért elrabolták

további utazásnak. Csak akkor nyugodott meg, amikor jövődöbelije nyakában egy kicsiny aranykeresztet pillantott meg, s felismerte hogy a lány keresztény.

Valójában a házasság segítette expedícióit, hiszen a frigy révén Magyar nem egyszerűen a bennszülöttek társadalmának tagjává, hanem előjárójává is vált. Több ezer harcos és temédek áru állt ezután a rendelkezésére, úgyhogy házassága révén voltaképpen európai segítség nélkül is nagyobb területet tudott bejárni Afrikában, mint előtte bármely európai felfedező. Magyar 1850 és halálának éve, 1864 között kilenc kutatóúton látogatta meg Délnyugat-Afrika tizenhét „királyságát” vagy törzsfőnökét, közöttük a rettegett Muata-Janvót, akinek nevét a bennszülöttek ki sem merték ejteni. E tartományokról páratlan történelmi forrásértékű kéziratos térképet készített: az afféle pillanatfelvételnként rögzíti a délnyugat-afrikai szabad királyságoknak a közvetlenül a gyarmatosítás előtti állapotát. Másfél millió négyzetkilométernyi területet kutatott fel.

Egyedülálló tapasztalatait – Délnyugat-Afrika első teljes néprajzi és földrajzi leírását – 1851-től három kötetbe gyűjtve tervezte kiadni. Az első, a Magyar Tudományos Akadémiának felajánlott kötet 1859-ben jelent meg. Már 1856-ban elkészült, s ha akkor kiadják, egy évvel megelőzi Livingstone híres könyvét. Ehhez képest Magyar még a kiadásról is csak 1861-

ben értesült. Pedig személyesen ismerte a címetet. A *Dél-Afrikai utazások* mindazonáltal meghozta a megérdemelt sikert, az Akadémia a tagjai közé emelte őt.

A halál 1864. november 9-én a Benguela Körzet Ponto do Cujo helységében érte, máig tisztázatlan körülmények között. Nyughelye ismeretlen. A *Dél-afrikai utazások* II. és III. kötetének kézírata pedig eltűnt.

HAJNALCSILLAG A NÍLUS FELETT (1861)

Sass Flóra varázslatos szépségű magyar felfedező volt, a 19. század második felében járta be Afrikát férje, Samuel White Baker oldalán. Történetük különös találkozással kezdődött.

Sass Flóra erdélyi székely családban született 1841-ben. Szüleit és fiútestvérét 1848 őszén felkelő román parasztlak mészárolták le. Flórát a

család román szolgája mentette meg azzal, hogy a magáénak mondta a gyermeket. Később egy Bem seregében szolgáló örmény őrnagy vette magához, ám a szabadságharc bukása után – miközben a család Törökország felé menekült – a kis Flórának nyoma veszett. Csaknem tíz évvel később Vidinben bukkant rá Samuel White Baker, aki akkoriban az Al-Duna-Fekete-tengeri vasutat építő brit társaság munkatársa volt. A jó módú férfi korábban mintagazdaságokat alapított a brit gyarmatokon, ahonnan csak felesége halála után tért vissza hazájába. Érdeklődése akkor a földrajzi tudományok, az utazás, a még ismeretlen tájak felkutatása felé fordult. Az afrikai Zambézi-völgy kutatását tervezte, ám a Királyi Földrajzi Társaság nem támogatta terveit, így az al-dunai vasútépítő vállalathoz szegődött. Egyik vadászútján, 1859 januárjában Vidinbe keveredett. A városban körülnézve az illegális rabszolgapiacra talált rá az akkor 18 éves Flórára. Nyomban ki is váltotta az ifjú hölgyet. Két évvel később együtt indultak a fekete kontinensre.

A felfedezők fő célja akkoriban az volt, hogy megtalálják a Nílus forrását. A Királyi Földrajzi Társaság több expedíciót is indított már ezzel a céllal. Baker – mivel korábban sem kapott támogatást a Társaságtól – a saját erejéből készült fel expedíciójára. Flórával 1861. április 15-én, vitorlással indultak el Kairóból. Két esztendő múlva Gondokoróban találkoztak a Királyi Földrajzi Társaság kutatóival, akik dél felől ki-

Ők voltak az elsők (1514–1945)

1 BÉLAY BARNABÁS

1514, Egyiptom

Mai ismereteink szerint a szörényi bán volt az első magyar, aki – követként, a török szultánt kísérve – Afrika földjére lépett.

2 HUSZTHI GYÖRGY

1538, Egyiptom

Török sereg katonájaként került Észak-Afrikába a nem sokkal azelőtt iszlám hitre tért hajdani rabszolga.

3 JETTING KÁROLY

1750-1760-as évek, Nyugat-Afrika

A szenegáli partokon hajótörést szenvedett, a rabszolga- és a gályarabsorsot is megért hazánkfia.

4 KINDERMANN JÓZSEF KÁROLY

1768, Dél-Afrika
A Holland Kelet-indiai Társaság szolgálatában tett természettudományi gyűjtőutat; az összegyűjtött anyagot egy Buffon nevű francia tudós-nak adta át.

5 BENYOVSZKY MÓRIC

1774–1776, Madagaskár
A legismertebb magyar „afrikás”. Madagaskár alkirályaként ismerjük.

6 TÓTH FERENC

1776–1790, Észak-Afrika

Hadmérnök; másfél évtizedig gyűjtött földrajzi ismereteket a Földközi-tenger afrikai partvidékén

7 DOMBAY FERENC

1780-as évek, Marokkó

II. József küldöttségének tolmácsaként, diplomatájaként jutott el az országba; ő volt Marokkó történelmének, nyelvének, néprajzának egyik első kutatója.

8 MAGYAR LÁSZLÓ

1849–1864, Angola

Hat expedíciót vezetett a földrész belsejébe; munkásságának, földrajzi és néprajzi felfedezéseinek, kutatásainak színtere a Kongó és a Zambézi vízválasztójának vidéke volt.

9 FORGÁCH KÁROLY

1859 és 1869, Algéria, Tunisz, Marokkó, Egyiptom
Vadász, a Niluson egészen Asszuánig felhajózott.

10 SASS FLÓRA

1861–1865, Egyiptom, Szudán, Uganda

Az angol felfedező, S. W. Baker feleségeként és munkatársaként része volt a Fehér-Nílus és a Viktória-

Nilus közötti kapcsolat, az Albert-tó és a Murchison-vízesés felfedezésében.

11 KECSKEMÉTHY AURÉL

1869, Egyiptom

A jogász-újságíró az uralkodó, Ferenc József kíséretének hivatalos tudósítójaként a Szezei-csatorna megnyitáskor járt az országban.

12 BÁRÓ PONGRÁTZ EMIL

1869, Egyiptom

A pénzügyi szakember, író Ferenc József kíséretének tagjaként az ország pénzügyi helyzetét és birtokviszonyait tanulmányozta.

13 BENEDIKTY JÓZSEF

1869, Egyiptom

Katona; a Szezei-csatorna megnyitását követően Szudánig hajózott a Niluson.

14 ZÁDORI JÁNOS

1872, Egyiptom

A teológus-tanár avégett kereste föl Egyiptomot, hogy a helyszínen kutassa az ország őstörténetét.

15 SOLYMOS BÉLA

1875, Egyiptom, Szudán

Mérnök; tanulmányozta a Nílus deltarendszerét, és kijelölte a szudáni vasút és nyomvonalát, közben érté-

kes földrajzi, néprajzi és történelmi anyagot gyűjtött.

16 KISS LAJOS

1875–1891, Madagaskár, Reunion

Gyarmati tisztviselőként dolgozott, közben földrajzi megfigyeléseket végzett.

17 ALVINCZY SÁNDOR

1880 (?), Észak-Afrika

Az Atlasz-hegység népeit tanulmányozta.

18 FEKETE JÁNOS

1883–1887, Afrika déli része

Hivatásos katona; a cseh Holub Emil expedíciójának tagjaként Dél-Afrikától a Zambézi gyűjtött állatokat és növényeket; preparált is.

19 KOVÁCS JÁNOS

1885–1886, Egyiptom

A magyar kutatók közül elsőként végezhetett természettudományi gyűjtőmunkát a Nílus völgyében.

20 TELEKI SÁMUEL gróf

1887–1889, Tanganyika, Kenya

Kutatótársával, Ludwig von Höhnellel felfedezték és feltérképezték a Rudolf- és a Stefánia tavat, valamint a Teleki-vulkánt, felfedeztek

több növény- és állatfajt; elsőként jutott fel a Kiliman-dzsárón és a Kenya-hegyen a hóhatárig.

21 JANKÓ JÁNOS

1888, Nílus-delta, Tunisz, Tripoli

Geográfus, néprajztudós; kutatta a Nílus-deltát, tanulmányozta az észak-afrikai múltjának, tárgyi és nyelvi kézműipart; ő alkotta meg az Afrika és a magyarok közötti kapcsolat első adatbázisát.

22 CZIMMERMANN ISTVÁN

1889–1894, Mozambik

Jezsuita hittérítőként fáradozott Mozambikban az Alsó-Zambézi vidékén élő népek oktatásának megszervezésén; nyungve nyelvre fordította a Bibliát; leírta a Zambézi-vidék természeti viszonyait és jó néhány népcsoportját.

23 MENYHÁRTH LÁSZLÓ

1890–1897, Mozambik

A jezsuita hittérítő botanikus a Zambézi középső folyása mentén kutatott, és sikerült néhány addig nem ismert növényfajt fölfedeznie.

24 FISHER LAJOS

1891–1892, Tanganyika

A katonatiszt-természetbúvár a Német Kelet-Afrika Társaság megbízásából expedíciót vezetett a Viktória-tóhoz.

25 INKEY LÁSZLÓ

1891–1892, Tanganyika

Vadász; expedíciót szervezett Tanganyika belsejébe.

26 TORDAY EMIL

1900–1910, Belga-Kongó

Etnográfus; a Kongó-medence népcsoportjainak, társadalmainak, Fekete-Afrika múltjának, tárgyi és nyelvi emlékeinek feltárója

27 KALMÁR JENŐ

1901 (?)-1912, Kamerun

A német Dél-Kamerun Társaságnál tisztviselősködött, közben néprajzos szemmel tanulmányozta a bantukat.

28 TÓTH REZSŐ

1903, Észak-Afrika

Könyvet írt az észak-afrikai kikötőkről 1903-ban.

29 KITTENBERGER KÁLMÁN

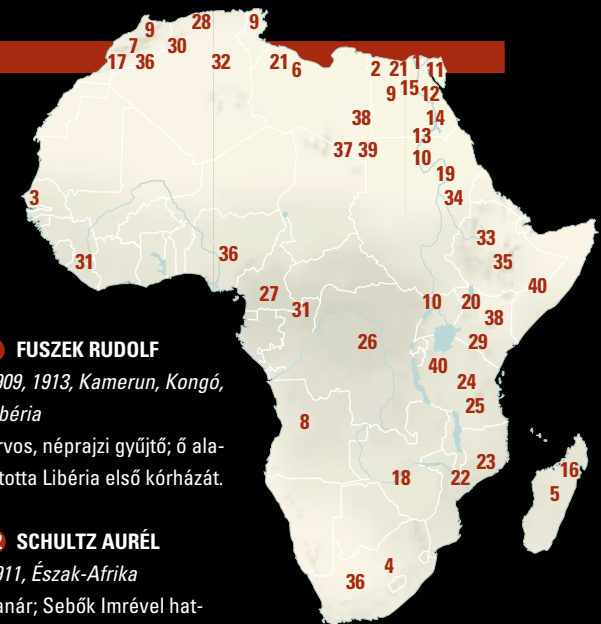
1903–1912, 1926–1929, Kelet-Afrika

Temérdek vadat ejtett el Tanganyikában, Abesszíniában, Ugandában és Kongóban – hogy aztán főképpen belőlük alapítsa meg a Magyar Nemzeti Múzeum Afrika-gyűjteményét.

30 SEBŐK IMRE

1903, 1911, Marokkó, Észak-Afrika

Teológus, világlutató; Schultz Auréllal hathetes utat tett a Szaharában.

31 FUSZEK RUDOLF

1909, 1913, Kamerun, Kongó, Libéria

Orvos, néprajzi gyűjtő; ő alapította Libéria első kórházát.

32 SCHULTZ AURÉL

1911, Észak-Afrika

Tanár; Sebők Imrével hathetes utat tett a Szaharában.

33 GAJDÁCS MÁTYÁS

1911–1912, 1914–1965, Abesszínia, Etiópia

Vadász és preparátor, néprajzi megfigyelő.

34 MADARÁSZ GYULA

1912, Egyiptom, Szudán

Ornitológusszemmel tanulmányozta a bejárt országokat.

35 MÉSZÁROS KÁLMÁN

1924–1935, Abesszínia

Orvos, vadászatúzó; a hadsereg főorvosa, majd Hailé Szelasszié császár orvosa lett.

36 ZSIVNY VIKTOR

1926, 1929, 1930, Kanári-szigetek, Közép- és Dél-Afrika, Marokkó

Ásványtani kutatásokat végzett.

37 ALMÁSY LÁSZLÓ

1926, 1929, 1932, 1933, Egyiptom, Szudán, Libia

Kádár Lászlóval karöltve felkutatta a Líbiai-sivatag legutolsó ismeretlen pontját, a Zarzura-oázist, fölfedezett több ezer sziklarajzot az Uveinat-hegységben, és

elsőként térképezte föl az egyiptomi Nagy-Homok-tengert.

38 SZÉCHENYI ZSIGMOND gróf

1927–1938, 1963, Egyiptom, Libia, Szudán, Kenya, Tanganyika, Uganda

Vadászatúzó, gyűjtő és szakszerű vadászkönyvek írója, vadászati expedíciók szervezője.

39 KÁDÁR LÁSZLÓ

1933, Egyiptom, Libia

Almásy László Szahara-expedíciójában térképész-ként tevékenykedett.

40 SÁSKA LÁSZLÓ

1933–1978, Szomália, Abesszínia, Tanzánia

Hailé Szelasszié vejének udvari orvosa volt, sokan „Abesszínia Albert Schweitzerének” mondják.

sérelték meg felkutatni a forrást. John Hanning Speke és James Augustus Grant közölte a házaspárral, hogy megtalálták a folyam forrásának vélt Viktória-tavat – de elmondták azt is, hogy a tótól Gondokoróig nem követték végig a Nílust, így a terület egy része továbbra is fehér folt a térképen. És mert a bennszülöttek emlegettek egy másik tavat is, Baker úgy döntött, hogy nem fordul vissza. Az ismeretlen út, a lázadó teherhordóik és a vidék vad őslakói azonban kíméletlen küzdelmekbe sodorták őket. Sass Flórának a legnehezebb helyzetekben is határozott fellépése és kitartása a férje és a kísérőik elismerését is kivívta. Végül is siker koronázta útjukat: fölfedezték a Nílus második forrástavát, amelyet Albert-tónak neveztek el, s egy vízesést is a tó előtt. Utóbbi a Murchison nevet kapta. (A Nílus-forrás rejtélyét ezzel

Végül is siker koronázta útjukat: fölfedezték a Nílus

megoldottnak tekintették, bár nem volt az. Az igazi források csak 1934-ben a Bruckardt-Waldecker-féle belga expedíció találta meg). A viszontagságos visszaút után Londonban örömmel várták a házaspárt – csak Viktória királynő vonakodott fogadni Flórát, amiért egy ideig „vadházasságban” élt a férjével. A fekete földrész belsejében azonban őszintén csodáltak a tündöklő fehér nőt. A bennszülöttek a Myadue, azaz Hajnalcsillag nevet adták neki.

A magyar asszony nem csupán az Albert-tó felfedezésében való közreműködésével írta be nevét a magyar és a nemzetközi utazástörténetbe. Ugyanis 1889-ben férje oldalán visszatért Afrikába, és az útjukról naplót vezetett. Az a 19. századi afrikai állapotok és a brit gyarmatosítás fontos dokumentuma. Az erre az expedícióra való felkérést még 1869-ben kapták. Akkor – a Szezi-csatorna megnyitása alkalmából rendezett ünnepségen – a walesi herceg titokban közölte Bakerrel, hogy küszöbön áll a Szudántól délre elterülő afrikai királyságok (Dar Fur és Kordofán) meghódítása, és ezért azt várja Bakertől, hogy ismereteivel segítse a vállalkozást. Formálisan a nílusi rabszolga-kereskedelem megszüntetését kellett elérnie, s útján a Szudánt birtokló török szultánt képviselte. A kutatóból hirtelenében „Baker pasa” lett. Felesége természetesen ismét elkísérte. Ez az expedíciójuk azonban nem volt sikeres: hadoszlopukat lázadások tizedelték, a rabszolga-kereskedelem csak

ott szűnt meg, ahol éppen tartózkodtak, s újjáéledt, amint tovább indultak. A törzsi felkelésektől forrongó Szudánt sem sikerült pacifikálni. A legtöbb, amit Baker tehetett: a legerősebb – és szerencséjére a Portához hí – helyi hadurat elismerte uralkodónak.

„OSTLÄNGE VON FERRO” (1880)

A Monarchia-korabeli térképek fokhálózata mellett Sokszor találkozhatunk ezzel a felirattal: „Keleti hosszúság Ferrótól”. Szinte látom, hogy az Olvasó a homlokát ráncolja: „Hogyhogy, hát a keleti hosszúságot nem Greenwich-től számítják?”. Nos, a Monarchiában nem onnan számították: az akkori térképeken a „0” délkör nem a brit főváros melletti Greenwich, hanem a Kanári-szigetekhez tartozó Ferro közelében haladt.

A délkör története a 1494-es tordesillas-i szerződéssel kezdődött. Akkor a pápa a Zöldfoki-szigetektől 370 legua távolságban húzó délkör hosszúsági körtől nyugatra eső területek birtokát Spanyolországnak, a keletre fekvőket pedig Portugáliának ítélte. A gond csupán az volt, hogy senki nem tudta, hogy pontosan hol is fut a megállapított délkör. Ezért III. Fülöp spanyol király 6000 dukátot ajánlott fel ennek meghatározására. Ettől kezdve itáliai, francia és angol tudósok kutatták a földrajzi hosszúság megbízható mérésének módszerét, s közben a maguk szempontjai szerint fokmérési rendszerük kezdő hosszúsági körének helyét.

A világ vezető hatalmai szereték volna, ha valamiképpen nekik jut az a dicsőség, hogy a világ többi része hozzájuk képest határozza meg saját helyét a világban. A franciák a hosszúságokat már 1634 óta a párizsi délkörtől számították; az angolok – és általában a tengerészek – a greenwichi csillagvizsgáló teleszkópján átmenő délkörtől, az amerikaiak pedig Washingtontól. (És egy érdekesség: a kezdő hosszúsági kör egy fél évezredes munkában Magyarországon is áthaladt. Vitéz János püspök 1455 táján Nagyváradon Georg Peuerbach bécsi professzornak az új műszereivel szerelte föl csillagvizsgálóját. Peuerbach e csillagda tiszteletére rajzolta a kezdő délkört Nagyváradon keresztül a majd 1514-ben megjelent *Váradai Táblázatok* című munkájában.)

A különféle álláspontokat szinte lehetetlen volt összeegyeztetni a Nemzetközi Fokmérési Bizottságban, amelyben a Monarchiát Kalmár Sándor, az Osztrák–Magyar Haditengerészet Térképészeti és Hidrográfiai Hivatalának vezetője képviselte.

Kalmár a Greenwich-től 4 földrajzi fokkal nyugatra fekvő Ferro szigetétől 24’ 30”-nyire nyugatabbra lévő délkör kiválasztását javasolta – kizárólag célszerűségi szempontból. Ugyanis a Ferro-szigeti meridián úgy osztja két félgömbre a Földet, hogy a nyílt óceánon húzódó délkör egyetlen nemzet érzékenységet sem sértetheti. A kartográfusok egy része ezért vele értett egyet, így az osztrák-magyar térképészek a fokhálózatot Ferrótól kiindulva vették fel.

A Ferro-szigeti délkör használata egészen 1884-ig – az egész világon egységes fokmérési

második forrástavát, amelyet Albert-tónak neveztek el

rendszerrel és benne a kezdő délkör helyét Greenwichnél megállapító Washingtoni Szerződés aláírásáig – használatban maradt.

MAGYAR NEVEK (1887)

Teleki-vulkán, Rudolf-tó, Stefánia-tó – ki ne halott volna róluk. A felfedezés és a névadás izgalma a *National Geographic Magyarország* is felidézte (lásd 2003. december, *A vulkán neve: Teleki*). Kevesebben tudják, hogy a haditengerészet ebben az expedícióban is tevékenyen részt vett. Kezdeményezője és részben anyagi támogatója Rudolf trónörökös volt. Ő kérte fel Teleki Sámuel gróft, hogy – ha már úgy is Afrikába indul vadászni – menjen el a feltérképezett terület határáig, és „sétáljon le a térképről”. A gróf mellé a navigációban és a térképszerszerkesztésben jártos kísérőt is adott jachtja akkori parancsnoka, a sokszor Höhnel Lajosként emlegetett, ám magát haláláig németnek valló Ludwig von Höhnel személynében. Az utóbbi később önálló megbízatással többször is visszatért az afrikai kontinensre.

A CSALÁDBAN MARAD (1898)

Épp csak megkezdődtek a Monarchia *Zenta* nevű, végül is 1898-ra elkészült cirkálójának építési munkálatai, amikor kitört a spanyol–amerikai háború. Ez késleltette az építést. Ugyanis a cirkálóra szánt ágyúk közül négy Skoda-gyorstűzelőt a spanyol flotta megsegítésére a Spanyol Királyi Haditengerészeti Szertárba küldtek.

Sokan gondolhatták, hogy talán egy afrikai gyarmat megkaparintása indokolja a felsőbb utasításra elrendelt akciót. Addig általánosan tartotta magát az az évszázados nézet, miszerint „a Monarchia nem folytat gyarmatpolitikát”. Most viszont kiderült, hogy Habsburg Mária Krisztina, a szorongatott Spanyolország regense a vereség küszöbén – próbálva menteni, ami menthető – a Monarchiában uralkodó rokonainak ajánlotta fel Rio Oro nevű afrikai gyarmatát (a mai Nyugat-Szaharát, amelyet a szomszédos Marokkó 1976-ban annektált), s az ágyúk a rokoni szívesség viszonzásaképpen vándoroltak Spanyolországba.

A Monarchián belül Magyarország hagyományosan ellenezte a gyarmatalapítást, és hivatalosan ellenállt minden kolonialista törekvésnek. Azért, hogy a közös költségvetés bizonyos for-

rásait ne a leendő kolóniák, hanem Magyarországnak kapja. Ez az érvrendszer annyira mélyen beépült a magyar politikai gondolkodásba, hogy a spanyol régens felajánlásából Budapest azt következtette, hogy a *Zenta* felépítése, és általában a flottafejlesztés gyarmatszerzési célokat szolgál. Erre megvonták a haditengerészetől a támogatást és megtorpedózták a flotta 1898. évi költségvetési tervét.

A NÉGUS ÁGYÚJA (1905)

A Teleki Sámuel afrikai útján kísérő Höhnel parancsnok 1905-ben azt a megbízatást kapta, hogy ismét a afrikai partokra hajózzon *Panther* cirkálóval. Ezúttal Abesszínia belsejébe kellett elkísérnie az osztrák-magyar kereskedelmi delegáció tagjait, köztük Széchenyi László gróft. Az utazás főképpen diplomáciai és kereskedelem-politikai célokat szolgált, s feladata volt egy kereskedelmi egyezmény aláírása a négussal. A delegáció tagjai Dzsubutiból vonattal utaztak Hararéig, onnan karavánal haladtak a tovább. Valamennyi tartományi székhelyen fogadták őket a helyi elöljárók. A delegáció (az Abesszínia fenyegető olasz seregek közelsége miatt nyilván nem véletlenül) egy összerakható hegyi ágyút is bemutatott, a hazai ipar termékét. Menelik császár rendelt is a fegyverből. A Monarchiával szövetséges Olaszország – amely 1935-ig többször sikertelenül ostromolta az országot – ezt nem is felejtette el nekünk. □